Online systém evidence
preventivních aktivit

Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19

Přehled hlavních výsledků dotazníkového šetření

Název studie: Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19

Realizátor: Klinika adiktologie, 1. LF UK a VFN v Praze, ve spolupráci s Odbornou společností pro prevenci rizikového chování, z.s. (OSPRCH)

Hlavní řešitel a spoluřešitelé: doc. Mgr. Roman Gabrhelík, Ph.D., Mgr. Kateřina Lukavská, Ph.D., Mgr. Michaela Slussareff, Ph.D., Ing. Václav Burda a týmy OSPRCH a SEPA

Sběr dat v období: 16. – 25. listopadu 2020

Za využití platformy: Systém evidence preventivních aktivit (SEPA)
https://www.preventivni-aktivity.cz

Autoři zprávy: Roman Gabrhelík, Kateřina Lukavská

Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta, Univerzita Karlova

Citace zprávy: Gabrhelík, R., Lukavská, K. (2020). Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19: Přehled hlavních výsledků dotazníkového šetření. Praha: Klinika adiktologie, 1. LF UK.

Praha, prosinec 2020

Poznámka:

Tato zpráva neprošla jazykovou ani grafickou úpravou.

Žádná z těchto částí nesmí být reprodukována bez písemného souhlasu autorů studie.

Zkratky

DVPP Další vzdělávání pedagogických pracovníků

KŠKP krajský školský koordinátor prevence

MŠMT ČR Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

PP primární prevence

PPP pedagogicko-psychologická poradna

PPRCH primární prevence rizikového chování

RCH rizikové chování

RVKPP Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky

RVPPK Republikový výbor prevence kriminality

OSPRCH

ŠMP školní metodik prevence

ŠVP školní vzdělávací program

ÚV ČR Úřad vlády České republiky

1. LF UK 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy

IČO identifikační číslo osoby

Poděkování

Děkujeme všem školním metodikům prevence za účast ve studii, metodikům prevence z PPP a krajským školským koordinátorům prevence za distribuci žádostí o vyplnění do škol, dále Úřadu vlády ČR, zástupcům resortů, Policii ČR a dalším kolegům za podporu studie.

Souhrn hlavních zjištění

Připravenost a co bylo cílem

- Školy jsou vesměs dobře připravené na online komunikaci (ve všech krajích) – většina škol využívá jednotnou platformu – online učebny (zejména MS Teams), nicméně v některých krajích (Karlovarský, Ústecký) až 20 % žáků postrádá potřebné technické vybavení.
- Počítačové dovednosti potřebné pro online výuku a/nebo online prevenci začínají školy vyžadovat od žáků ve 3.-5.ročníku ZŠ. To znamená, že žáci na druhém stupni ZŠ už by měli být dobře připraveni na online výuku/prevenci.
- Asi na pětině středních škol byla zaznamenána nízká frekvence kontaktu mezi třídním učitelem a žáky (1x týdně).
- Velké množství středních škol (skoro polovina) reportuje více než 20 % rodičů, kteří se školou nekomunikují v potřebné míře.
- ŠMP považují prevenci v době distanční výuky za důležitou (obzvláště v oblasti kyberšikany, kyberbezpečnosti, nelátkových závislostí, hygieny a duševního zdraví), nicméně preventivní aktivity během podzimní vlny pandemie realizovala méně než polovina škol. (+ dá se vypsat, co oslovovali nejvíc: kyberšikana, záškoláctví, duševní zdraví…)
- Nejvýraznější překážkou pro realizaci distanční prevence je podle ŠMP omezený čas online výuky. Dále pak nedostatek materiálů využitelných distančně.
- Za nejvhodnější formu distanční prevence označili ŠMP individuální online konzultaci či rozhovor s žákem.
- Zvýšená zátěž související s distanční výukou může velmi doléhat na:
    - Učitele: Převážná většina ŠMP (85 %) by uvítala informace a praktické návody pro učitele umožňující psychohygienu.
    - Rodiče dětí: Více než polovina ŠMP uvedla nemají dostatek informačních materiálů o rizikovém chování, které by mohli předat rodičům.
- ŠMP se na možné další období distanční výuky připravovali minimálně nebo málo (37 %), přibližně stejný podíl ŠMP bylo připravoveno „částečně“ (35 %) a jen 12 % bylo dobře připravených (16 % otázku nezodpovědělo).

Závěry

Úvod

Jak již název dokumentu naznačuje, během měsíce listopadu 2020 jsme provedli bleskové šetření s cílem zmapovat aktuální stav v oblasti všech hlavních typů rizikového chování a duševního zdraví u dětí během aktuální epidemiologické situace (2. vlna covid-19). Období distanční výuky představovalo pro školu, děti i rodiče specifickou situací, která byla odlišná od běžného stavu, ale také od první vlny epidemie z jara 2020.

Kromě mapování výskytu a míry rizikového chování u dětí jsme mapovali připravenost, možnosti a potřeby základních a středních škol v období distanční výuky, které jsou potřebné pro poskytování preventivních intervencí.

Studie vychází z předpokladu, že chystaná podpůrná opatření v oblasti prevence mohou být dobře zacílena tehdy, pokud vychází z reálných možností a potřeb škol a školních metodiků prevence. Obhajitelnost kroků je jedním ze základních pilířů na důkazech založeného rozhodování na národní, krajské i místní úrovni. Máme za to, že programy primární prevence by měly být flexibilně upraveny (včetně programů pro pedagogy) a měly by nyní reagovat na měnící se trend a potřeby cílových skupin, zejm.: Dětí, rodičů, třídních učitelů, školních metodiků prevence. V souvislosti se současnou epidemiologickou situací a obavami o zdravotní stav dětí (rodičů a pedagogů) se domníváme, že je vhodné podpořit také síť školské prevence. Zjištění uvedená v této zprávě mohou být využity pro při podpoře školské prevence v právě probíhající druhé vlně covid-19, tak i pro přípravu na případné další vlny epidemie.

Studie byla realizována ve velmi krátkém čase. Od rozhodnutí studii realizovat (2. listopadu 2020), přes přípravné práce až po vlastní sběr dat uběhl jeden měsíc. Nebylo jasné, jak dlouhé bude čekání na tzv. návrat do normálu a ztráceli jsme tím příležitost k poskytování efektivní a dobře zacílené podpory. Tato zpráva má sloužit jak podklad pro rozhodování na všech patrech systému horizontální i vertikální koordinace prevence tak, aby všichni zainteresovaní v preventivní infrastruktuře mohli vytvářet nejlepší možné podmínky pro realizaci preventivních aktivit.

Pro sběr dat byl využit online Systém výkaznictví preventivních aktivit (dále také SEPA). SEPA je pracovním prostředím, které poskytuje technickou infrastrukturu potřebnou pro zadávání a evidenci informací o realizovaných preventivních aktivitách školy.

Zpráva je čistě popisná, nikoli interpretační. Z tohoto důvodu autoři zprávy nedoporučují interpretovat údaje mechanicky, ale vždy s ohledem na kontext školské prevence v České republice a s ohledem na limity SEPA a zvolené metodologie *Rapid survey (and response)*.

Autoři

1 Infrastruktura školské prevence v České republice

V realizované studii jsme se rozhodli využít existující národní infrastrukturu školské prevence rizikového chování. Proto považujeme za důležité v krátkosti představit tuto infrastrukturu a kontext, ve kterém studie vznikala.

Organizační infrastruktura v prevenci zahrnuje všechny klíčové subjekty v oblasti prevence rizikového chování (viz obr. 1). Podpora státní správy a samosprávy je nezbytnou podmínkou pro existenci a správné fungování koncových realizátorů prevence (např. škol a ŠMP, neziskových organizací atd.), a dalších zainteresovaných organizací preventivních pracovníků (např. odborných garantů, výzkumných pracovišť atd.) a implementaci preventivních intervencí do praxe (např. skrze poskytovatele vzdělávání).

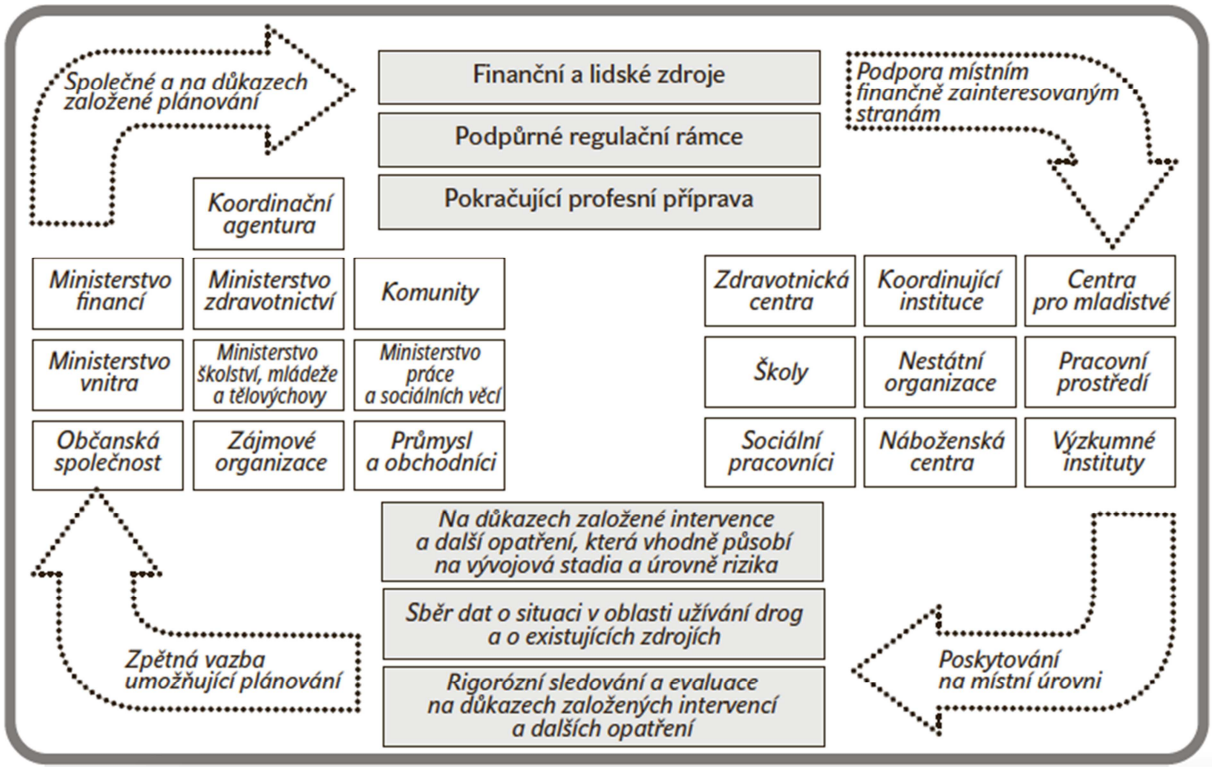

Obrázek 1 | Organizační struktura v prevenci (zdroj: UNODC, 2015, převzato z Gabrhelík, 2016).

Koordinace preventivních aktivit v oblasti školské prevence rizikového chování probíhá v rámci dvou systémů, které jsou však vzájemně propojené a (minimálně v teoretické rovině) vzájemně spolupracující:

- **Horizontální úroveň koordinace prevence**: realizuje, nebo se na nich do jisté míry podílí, zejména MŠMT, RVKPP při ÚV ČR, MZ, RVPPK při MV a další dotčené resorty.
- **Vertikální úroveň koordinace prevence**: MŠMT vytváří podmínky pro krajské školské koordinátory prevence (pracovníky krajských úřadů), oblastní metodiky prevence (pracovníky pedagogicko-psychologických poraden) a školní metodiky prevence (odborně profilované pedagogy ve školách a školských zařízeních). Více k oběma úrovním koordinace viz např.

kapitola 12 Koordinace preventivních programů ve Výkladovém slovníku základních pojmů školské prevence rizikového chování (Miovský et al., 2015).

Studie tak umožnila nejen infrastrukturu v prevenci využít, ale také otestovat připravenost a pružnost obou systému koordinace prevence, tj. horizontální i vertikální úrovně.

2 Systém evidence preventivních aktivit

Pro sběr dat byl využit online *Systém evidence preventivních aktivit (SEPA)*; (dále také SEPA). SEPA je pracovním prostředím, které poskytuje technickou infrastrukturu potřebnou pro zadávání a evidenci informací o realizovaných preventivních aktivitách školy.

SEPA byl pilotně spuštěn ve školním roce 2014/2015 jako součást projektu Kliniky adiktologie 1. LF UK (dále též Klinika adiktologie) "Implementace a evaluace minimálního preventivního programu, systémových nástrojů ve vzdělávání a vytvoření sběrného systému v oblasti prevence rizikového chování pro pracovníky škol a školských zařízení na celostátní úrovni" (ESF OPVK č. CZ.1.07/1.1.00/53.0017).

SEPA byl vytvořen s cílem usnadnit a systémově zajistit evidenci realizovaných aktivit v oblasti prevence rizikového chování na školách a ve školských zařízeních. Klinika adiktologie 1. LF UK je spolu s partnery provozovatelem a správcem odborného obsahu SEPA, za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Důvody pro využití SEPA pro sběr dat byly: relativní jednoduchost v přípravě elektronické podoby dotazníku; možnost využití administrativní podpory (help desku) SEPA při technických problémech; snížení počtu otázek identifikující školy a ŠMP (tyto údaje jsou v SEPA nativně obsaženy).

Na druhou stranu SEPA představovala vyšší práh pro ty školy a ŠMP, kteří v SEPA registrováni nebyli či v SEPA registrováni být nechtějí. Tato skutečnost mohla hrát roli v regionálních rozdílech v zapojení škol do studie.

3 Cíl studie

Hlavním cílem studie bylo získat přehled o stavu školské prevence v období distanční výuky, o možnostech a potřebách žáků i škol na jednotlivých stupních vzdělávání.

Konkrétně jsme mapovali míru výskytu a závažnosti rizikového chování u dětí, dále jsme mapovali připravenost, možnosti a potřeby základních a středních škol v období distanční výuky, které jsou potřebné pro poskytování preventivních intervencí.

4 Metody

Studie byla realizována ve velmi krátkém čase za využití existujících a funkčních prvků školské prevence, zejm. preventivní infrastruktury a platformy SEPA.

4.1 Základní informace o studii

Název studie: Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během 2. vlny epidemie covid-19

Realizátor: Klinika adiktologie, 1. LF UK a VFN v Praze, ve spolupráci s Odbornou společností pro prevenci rizikového chování, z.s.

Období realizace: 2. listopadu – 30. listopadu 2020

Platforma pro sběr dat: Systém evidence preventivních aktivit (SEPA)

Vedoucí studie: doc. Mgr. Roman Gabrhelík, Ph.D.

Realizační tým: Roman Gabrhelík, Ph.D., Kateřina Lukavská, Ph.D., Michaela Slusareff, Ph.D. Ing. Václav Burda, Dr. Lenka Skácelová

Konzultace: Roman Petrenko, Lucie Myšková,

4.2 Design

Rychlé dotazníkové šetření (rapid survey method) na národní úrovni.

4.3 Setting

Základní a střední školy v České republice v období realizace distanční výuky v listopadu 2020.

4.4 Časový rámec

Studie byla realizována ve velmi krátkém čase v následujících milnících:

- Rozhodnutí o realizaci studie: 2. listopadu 2020
- Rešerše studií a nástrojů: 3. – 6. listopadu 2020
- Příprava nástroje pro sběr dat: 5. – 13. listopadu 2020
- Příprava prostředí (SEPA) pro sběr dat: 5. – 13. listopadu 2020
- Aktivizace preventivní infrastruktury: 5. – 13. listopadu 2020
- Druhá výzva adresovaná školám a ŠMP: 24. listopadu 2020
- Sběr dat: 16. – 30. listopadu 2020
- Zpracování a analýzy dat: 30. listopadu – 5. prosince 2020

4.5 Základní soubor

Za využití infrastruktury školské prevence rizikového chování (zejm. systému vertikální koordinace

prevence) byli osloveni školní metodici prevence ze všech škol registrovaných v ČR (N = 5373). Je nicméně možné, že se údaj liší s aktuálním (listopad 2020) počtem škol a školských zařízení, neboť školy se slučují, zanikají nebo vznikají nové. V SEPA pracujeme primárně s IČO (identifikačním číslem školy) jako hlavním identifikátorem.

4.6 Nástroj

Ve studii jsme využili dotazníkový nástroj vlastní konstrukce, který byl připraven pro administraci v elektronické podobě.

Vlastní konstrukci dotazníku předcházela rešerše již realizovaných šetření v oblasti školské prevence v ČR i zahraničí. Je možné, že se ŠMP a školy účastnili jiných dotazníkových šetření pořádaných např. Českou školskou inspekcí, kraji nebo neziskovými organizacemi. Zaměření této studie bylo však jiné než námi zmapované průzkumy.

Časovou náročnost dotazníkového šetření jsme se snažili co nejvíce snížit. Doba potřebná pro vyplnění dotazníku byla přibližně 15 minut.

Nástroj měl celkem 28 otázek a měl čtyři části:

- Část 1: *Připravenost komunikační infrastruktury pro distanční (online) prevenci*. Cílem této části bylo vyhodnotit, jaké jsou možnosti školské distanční prevence s ohledem na nastavenou komunikační infrastrukturu škol během distanční výuky. Potenciál škol pro realizaci online preventivních intervencí je daný zejména (1) rozsahem online komunikace na dané škole, (2) mírou, v jaké se daří online komunikovat se žáky, jejich vybavením pro online výuku a jejich dovednostmi, (3) mírou, v jaké se daří komunikovat s rodiči. Šlo nám o to, získat základní představu o tom, jaké komunikační kanály a v jaké míře využívají pedagogové vaší školy, v jaké míře jsou v kontaktu s rodiči dětí a jak se škola vyrovnává s náročnými podmínkami distanční výuky. Znalost současné situace nám umožnila posoudit a nastavit vhodné komunikační strategie právě s ohledem na: (1) rozsah online komunikace na dané škole, (2) počítačové dovednosti a možnosti žáků, (3) zapojení rodičů do těchto komunikačních toků.
- Část 2: *Motivace škol pro distanční prevenci a vnímané priority prevence v době distanční výuky*. Cílem této části bylo zjistit, jak významné je podle školních metodiků prevence adresovat jednotlivé oblasti rizikového chování dětí, případně dalších problémů, v souvislosti s aktuální situací pandemie a distančního vzdělávání. Umožní zhodnotit míru motivovanosti ŠMP pro provádění prevence v jednotlivých oblastech. V této části jsme se zaměřili na možné hrozby a rizika spojené s pobytem dětí doma. Zajímali jsme se i o témata, která se v období distanční výuku dostávají více do popředí (např. oblast on-line závislostí nebo duševní stav dětí). Názor ŠMP a znalost situace dětí školy byl klíčem ke správnému pochopení situace.
- Část 3: *Současný stav realizace distanční prevence*. Cílem této části je zjistit, nakolik se školám daří v období distanční výuky realizovat preventivní aktivity. Tato část byla zaměřena na mapování preventivních aktivit v aktuálním období distanční výuky, tedy období sníženého kontaktu s dětmi i rodiči, ve kterém se školy snaží zajistit alespoň výuku základních předmětů. Smyslem této části tedy nebylo hodnotit školy, ale získat přehled o preventivních aktivitách v tomto specifickém období.
- Část 4: *Vnímané potřeby škol pro distanční prevenci*. Cílem této části bylo mapovat překážky v

realizaci školské prevence v situaci distančního vzdělávání a potřeby škol v této oblasti.

4.7 Sběr dat

Studii realizovala Klinika adiktologie, 1. LF UK a VFN v Praze, ve spolupráci s Odbornou společností pro prevenci rizikového chování, z.s., za podpory následujících institucí: Rada pro koordinaci protidrogové politiky Úřad vlády, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví ČR, Ministerstvo vnitra atd. – písemné podpory byly součástí oslovujících dopisů.

Zapojeni byli KŠKP, kteří oslovili MP z PPP a vedení škol. MP poslali žádosti ŠMP s žádostí o účast na studii. KŠKP byli autory studie vyzváni k připomenutí sběru dat 24. listopadu 2020 s cílem zvýšit účast zapojených škol.

Administrace dotazníku proběhla za využití Systému evidence preventivních aktivit (SEPA). ŠMP, kteří vyplňovali dotazník se museli na internetových stránkách SEPA standardně přihlásit nebo pokud neměl již vytvořen účet, účet si musel vytvořit. Dále již postupovali ŠMP dle instrukcí. Po přihlášení do SEPA si ŠMP vybrali v levé liště možnost vyplnit dotazník, kde byly také umístěny instrukce k dotazníku. ŠMP zvolili variantu, za jaký stupeň vyplňuje (za první a/nebo druhý stupeň ZŠ nebo např. víceleté gymnázium, nebo za SŠ). Po volbě tlačítka *Zobrazit dotazník* zahájili ŠMP vyplňování všech čtyř částí dotazníku. Po vyplnění dotazníku bylo třeba dotazník odeslat.

4.8 Zpracování a analýzy dat

Data byla exportována ze systému SEPA ve formátu *.xlxs. Následně byla zpracována ve statistickém programu R. Byla provedena kontrola dat. Chybějící hodnoty nebyly imputovány. Všechny analýzy proběhly pouze na úplných datech (tj. s vyloučením participantů s chybějící hodnotou v proměnné, která byla předmětem analýzy). Byla provedena deskriptivní analýza proměnných – podle typu proměnné buď souhrnně pro celý soubor, nebo zvlášť pro 1., 2. stupeň ZŠ a SŠ. Některé proměnné byly analyzovány na úrovni krajů.

4.9 Etické normy a pravidla studie

Informace nejsou zpracovány na úrovni školy a nikde se informace o škole neobjevily. Do dotazníkové části SEPA neměli přístup ani oblastní metodici prevence ani krajští školští koordinátoři prevence. Data byla zpracována hromadně a není tak možno identifikovat jednotlivé školy. Data zpracoval jen úzký tým výzkumníků Kliniky adiktologie 1. LF UK.

Zjištění jsou postoupena zájemcům v tzv. agregované podobě. Nejmenší jednotkou pro zpracování informací bude spádová oblast PPP. Nejčastější bude zpracování údajů na úrovni krajů a za celou ČR.

ŠMP a vedení školy byli instruováni výše uvedeným způsobem s cílem poskytnou co nejvěrnější odpovědi.

5 Výsledky

Výsledky představujeme v jednotlivých podkapitolách, které jsou tematicky členěny v souladu s dotazníkem.

5.1 Popis souboru

Celkově se dotazníkového šetření zúčastnilo 1778 škol. Prostřednictvím sítě oblastních metodiků prevence byli osloveni školní metodici prevence ze všech škol registrovaných v ČR (N = 5373). Míra responsivity výrazně variovala mezi jednotlivými kraji (Tabulka 1, Obrázek 1). To mohlo být částečně zapříčiněno tím, že šetření probíhalo v prostředí SEPA, které vyžaduje registraci. Některé školy již v SEPA registrované byly, jiné nikoliv. Z Tabulky 1 je patrné, že podíl zúčastněných škol v rámci jednotlivých krajů, koresponduje s podílem škol v rámci krajů, které byly již dříve registrovány v systému SEPA. Využití prostředí SEPA tedy mohlo představovat pro některé školy vyšší práh a vést k nižší účasti, na druhou stranu pozitivním způsobem ovlivnilo spolehlivost dat (dotazník mohl vyplnit pouze registrovaný školní metodik prevence za konkrétní školu).

Tabulka 1. Počet a podíl škol, které se zúčastnily dotazníkového šetření v jednotlivých krajích ČR

	Počet škol, které se účastnily šetření (n)	*Podíl škol, které se účastnily šetření (v %)*	*Podíl škol registrovaných v SEPA v roce 2019/20 (v %)*
Hlavní město Praha	80	17	12
Středočeský kraj	294	43	55
Jihočeský kraj	108	32	27
Plzeňský kraj	11	4	3
Karlovarský kraj	49	34	33
Ústecký kraj	66	18	17
Liberecký kraj	60	23	32
Královéhradecký kraj	92	27	43
Pardubický kraj	143	45	17
Kraj Vysočina	40	12	2
Jihomoravský kraj	249	42	58
Olomoucký kraj	105	27	19
Zlínský kraj	186	57	68
Moravskoslezský kraj	295	51	80

Do šetření byly zahrnuty školy základní i střední. U základních škol jsme rozlišovali první a druhý stupeň s ohledem na odlišnosti v distanční výuce i v problematice rizikového chování mezi dětmi mladšího a staršího školního věku. V případě víceletých gymnázií jsme rovněž rozlišovali mezi jejich nižšími třídami, které odpovídají druhému stupni ZŠ a vyššími třídami, které odpovídají střednímu

školství. Celkově jsme získali 1128 vyplněných dotazníků pro 1.stupeň ZŠ, 979 dotazníků pro 2.stupeň ZŠ (resp. nižší třídy víceletých gymnázií) a 463 dotazníků pro SŠ. 702 respondentů vyplnilo dotazník zároveň pro 1. i 2.stupeň ZŠ. 22 respondentů vyplnilo dotazník za všechny stupně (tj. 1. a 2.stupeň ZŠ a SŠ).

5.2 Připravenost komunikační infrastruktury pro distanční (online) prevenci

Školy mohou přistupovat k realizaci distanční výuky různým způsobem, což ovlivňuje jejich možnosti realizace distanční (online) prevence.

5.2.1 Online učebny

Zjišťovali jsme, kolik škol a v jakém rozsahu v současnosti pro distanční výuku (resp. komunikaci se žáky) využívá optimálního řešení „online učeben“, tj. komplexních systémů jako je Google Classroom, MS Teams aj., které co nejvíce suplují běžný provoz tříd (děti mají stabilní skupinu, která umožňuje skupinová online setkávání, sdílení souborů apod.).

Zjistili jsme, že počet (resp. podíl) škol, kde většina (více než 90 %) pedagogů využívá „online učebny“ je relativně vysoký. Na prvním stupni ZŠ je to celkově 72 % škol, na druhém stupni ZŠ (a nižším stupni gymnázií) je to 86 % a na středních školách 87 %.

Tabulka 2. Míra využívání online učeben (otázka K01a: Jaký podíl třídních učitelů na vaší škole využívá pro komunikaci se svými žáky specifické platformy pro online výuku (např. MS Teams, Google Classroom, Bakaláři aj.)?)

	1.stupeň ZŠ (N = 1128) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 979) (v %)*	*SŠ (N = 463) (v %)*
Nevím / nedokážu posoudit	5,8	4,1	3,0
Nikdo (0 %)	11,4	4,8	2,2
Téměř nikdo (jednotlivci, do cca 10 %)	2,7	1,8	1,9
Asi čtvrtina (kolem 25 %)	2,7	1,1	1,3
Asi polovina (kolem 50 %)	3,1	1,2	1,5
Asi tři čtvrtiny (kolem 75 %)	2,3	1,2	2,8
Převážná většina (kolem 90 %)	11,1	9,8	14,5
Všichni (100 %)	60,9	75,9	72,8

V míře využívání online učeben existují rozdíly mezi kraji, zejména v případě 1.stupně ZŠ. Největší podíl škol, kde jsou téměř všemi pedagogy na 1.stupni ZŠ využívány online učebny, má Praha, naopak nejnižší podíl těchto škol jsme zaznamenali v kraji Vysočina, ale i tam reportovala dominantní využívání online učeben více než polovina zúčastněných škol (Tabulka 3).

Tabulka 3. Podíl škol, kde více než 90 % pedagogů využívá pro distanční výuku online učebny (podle krajů ČR)

	1. stupeň ZŠ (N = 1128) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 979) (v %)*	*SŠ (N = 463) (v %)*
Hlavní město Praha	84	93	90
Středočeský kraj	73	83	84
Jihočeský kraj	70	82	91
Plzeňský kraj*	*33*	*60*	*75*
Karlovarský kraj	73	88	71
Ústecký kraj	65	80	87
Liberecký kraj	69	83	100
Královéhradecký kraj	66	90	78
Pardubický kraj	66	83	93
Kraj Vysočina	56	92	100
Jihomoravský kraj	77	84	83
Olomoucký kraj	76	83	87
Zlínský kraj	75	89	88
Moravskoslezský kraj	71	89	91

**Data z Plzeňského kraje lze interpretovat jen s maximální opatrností vzhledem k nízkému počtu zúčastněných škol.*

Online učeben (či jiných prostředků online komunikace) je celá řada a školy mají volnost v jejich výběru. Zároveň nemusí být automatické, že pedagogové téže školy využívají jednu a tutéž platformu, což může být určitou komplikací pro žáky (zejména od 2.stupně ZŠ), kteří by třeba museli „přepínat“ mezi různými online učebnami podle toho, který pedagog právě vede výuku. Naopak jednotná platforma v rámci celé školy zjednodušuje komunikaci. Zjišťovali jsme proto, jaký je počet (resp. podíl) škol, které od svých pedagogů vyžadují používání jedné konkrétní platformy. Na 1.stupni ZŠ vyžaduje používání jednotné platformy 80,7 % škol. Na 2.stupni ZŠ (a nižších stupních gymnázií) dokonce 86,9 % škol a na středních školách 87,5 %. Jedná se tedy o většinovou praxi. Vyskytují se rozdíly mezi kraji, které však nejsou výrazné a nejsou statisticky významné (Tabulka 4).

Tabulka 4. Podíl škol, které vyžadují používání jednotné platformy (online učebny) pro distanční výuku (podle krajů ČR)

	1. stupeň ZŠ (N = 1128) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 979) (v %)*	*SŠ (N = 463) (v %)*
Hlavní město Praha	88	89	84
Středočeský kraj	82	88	83
Jihočeský kraj	75	87	86
Plzeňský kraj*	*67*	*60*	75
Karlovarský kraj	73	75	64
Ústecký kraj	79	83	93
Liberecký kraj	74	78	86
Královéhradecký kraj	89	94	94
Pardubický kraj	70	86	95
Kraj Vysočina	76	79	88
Jihomoravský kraj	79	88	89
Olomoucký kraj	82	84	83
Zlínský kraj	85	91	93
Moravskoslezský kraj	83	89	91

*Data z Plzeňského kraje lze interpretovat jen s maximální opatrností vzhledem k nízkému počtu zúčastněných škol.

Co se týče míry využívanosti konkrétních nástrojů pro online výuku, tak pro všechny stupně platí, že školy nejvíce využívají Microsoft Teams (graf 1). Řada škol používá kombinaci více online nástrojů: 28 % škol na 1.stupni ZŠ, 39 % škol na 2.stupni ZŠ a dokonce 55 % středních škol.

Graf 1. Míra, v jaké školy využívají konkrétní nástroje pro online výuku

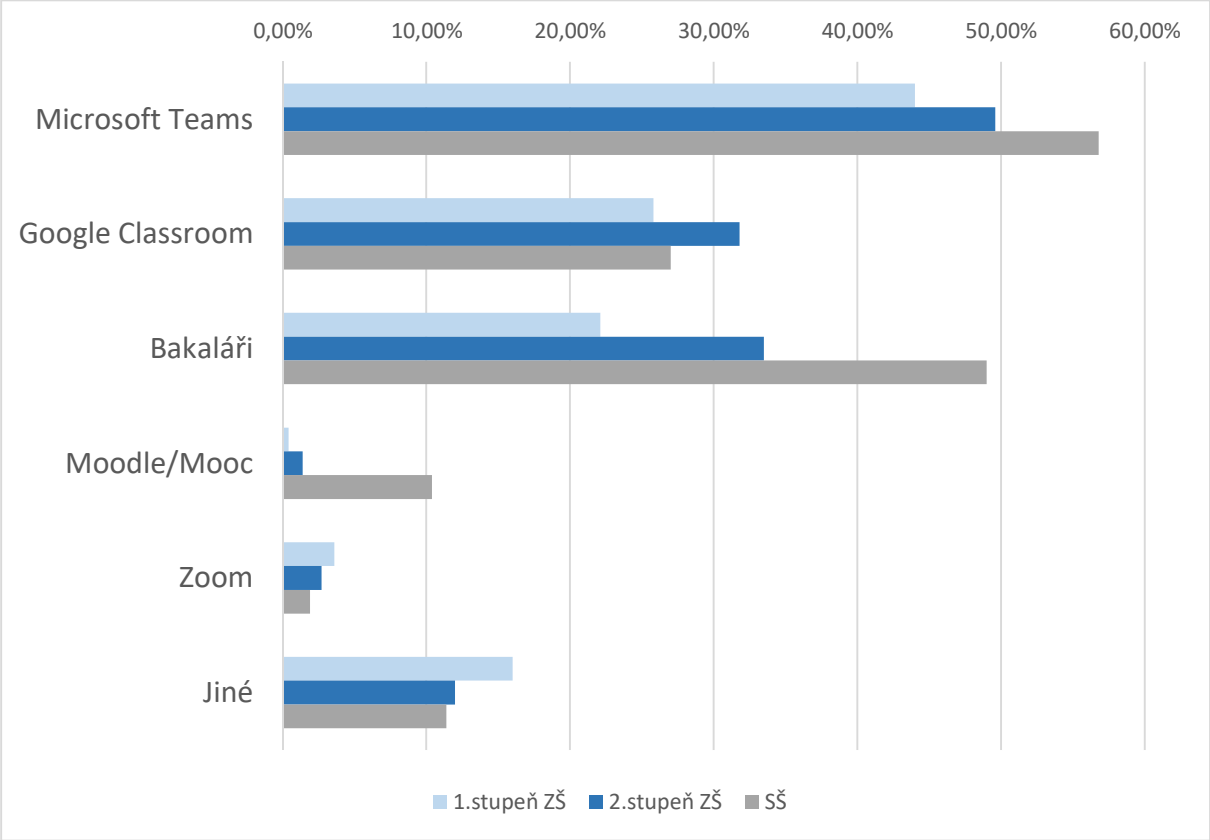

5.2.2 *Frekvence komunikace třídních učitelů se svými žáky*

Pro realizaci prevence (v období distanční výuky) je klíčová role třídního učitele, proto jsme zjišťovali, jak často třídní učitelé komunikují se svými žáky. Situace na 1.stupni ZŠ je v tomto ohledu odlišná od situace na 2.stupni ZŠ a SŠ, kde se do vzdělávání jedné třídy zapojují různí pedagogové v rámci různých předmětů a kontakt třídního učitele s žáky pak může být méně častý. Naše data tento fakt potvrzují. V případě 1.stupně přes 76 % třídních učitelů komunikuje se svými žáky alespoň jednou denně nebo častěji a žádný z třídních učitelů na 1.stupni nekomunikuje méně než 1x týdně. Na 2.stupni ZŠ komunikuje s žáky každý den nebo častěji 42 % třídních učitelů, ale 9 % třídních učitelů komunikuje se žáky jen jedenkrát týdně. Na středních školách celých 21 % třídních učitelů komunikuje se svými žáky pouze 1x týdně a dalších 21 % pak komunikuje 2x týdně (Graf 2). To už může pro realizaci prevence a záchyt případných potíží (forem rizikového chování) představovat omezení.

Graf 2. Frekvence komunikace mezi třídní učitelkou / třídním učitelem a žáky

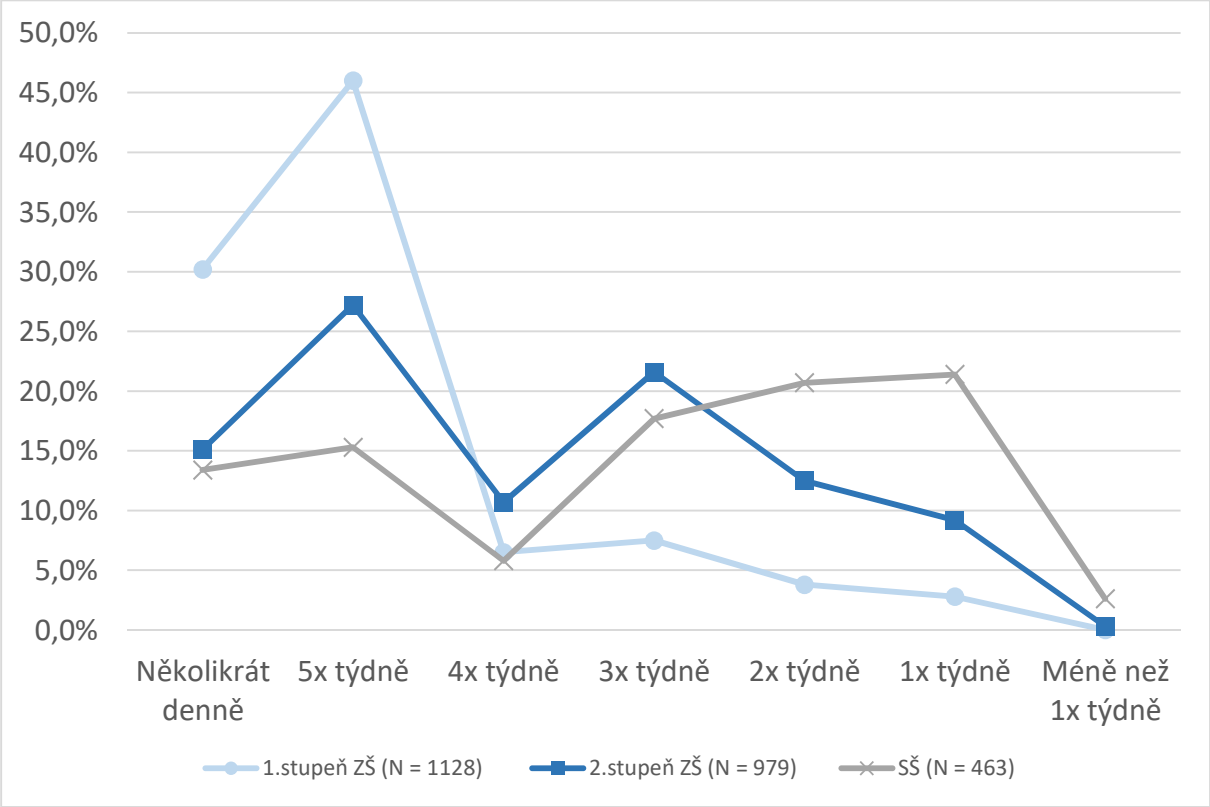

5.2.3 Zapojení, vybavenost a počítačové dovednosti žáků

Připravenost škol je pouze jedna z podmínek umožňujících realizaci distanční prevence. Důležitá je také aktivita (míra zapojení) žáků při distanční výuce a míra jejich vybavenosti pro online komunikaci. Zjišťovali jsme proto:

(a) jaký podíl žáků jednotlivých škol komunikuje v potřebném rozsahu. Pro všechny stupně platí, že v průměru školy hlásí přiměřenou úroveň komunikace u více než 90 % žáků (průměr 93,5 % pro 1.stupeň ZŠ, 92,7 % pro 2.stupeň ZŠ a 91,3 % pro SŠ; medián je pro všechny stupně 95 % zapojených žáků). 100 % zapojení žáků reportovalo 28 % škol na 1.stupni ZŠ, 18,5 % škol na 2.stupni ZŠ a 22,9 % středních škol. Ačkoliv existují rozdíly v průměrných hodnotách zapojených žáků mezi kraji, nejsou nijak veliké – průměry zapojených žáků se pohybují od 87 % (1. a 2. stupeň ZŠ, Ústecký kraj) do 95 % (Tabulka 5).

(b) jaký podíl žáků jednotlivých škol má k dispozici (dle odhadu ŠMP) potřebné technické vybavení pro online výuku. Vybavenost žáků na všech stupních se zdá být velmi dobrá. Pro 1.stupeň ZŠ byl průměrný podíl žáků s potřebným vybavením pro celý soubor škol 89,9 % (medián 95 %), pro 2.stupeň ZŠ byl průměr 91,4 % vybavených žáků (medián 95 %) a pro střední školy byl průměr 93,3 % (medián 99 %). 100 % vybavených žáků hlásí 30 % základních škol a 38 % středních škol. Rozdíly v průměrném podílu žáků s potřebným technickým vybavením dle krajů ukazuje Tabulka 6.

(c) jaké počítačové dovednosti žáci různých ročníků běžně při distanční výuce využívají a lze je proto předpokládat i pro potřeby distanční prevence. Odhadovanou úroveň počítačových

dovedností (co žáci při distanční výuce zvládají) jsme zjišťovali u ŠMP působících na základních školách, resp. nižších stupních víceletých gymnázií (tj. u těch, kteří vyplnili dotazník pro 1. a/nebo 2.stupeň ZŠ, N = 1315). V první řadě je třeba říci, že pro školní metodiky bylo těžké odhadovat, kdy (ve kterém ročníku) začíná být ta která počítačová dovednost od žáků vyžadována. Zaznamenali jsme relativně velký podíl odpovědí „Nedokážu posoudit“ anebo vynechaných odpovědí (Tabulka 7). Relativně nejsnáze odhadovali ŠMP, kdy se od žáků začíná vyžadovat samostatné vyhledávání informací na internetu, relativně nejhůře se jim odhadovalo, kdy se od žáků vyžaduje využívání pokročilých funkcí online učeben. I přes toto omezení lze sledovat, že většina počítačových dovedností (např. emailová komunikace, samostatné přehrávání videa apod.) se začíná od žáků nejčastěji vyžadovat od 3. - 6. ročníku ZŠ. Výjimku tvoří účast na webináři (resp. v online učebně), která se nejčastěji předpokládá již od 1. ročníku ZŠ (uvedlo 29 % dotázaných ŠMP).

Tabulka 5. Průměrný podíl žáků, kteří komunikují v potřebném rozsahu (podle krajů ČR)

	1. stupeň ZŠ (N = 1093)		*2. stupeň ZŠ (N = 957)*		*SŠ (N = 445)*	
	Průměr	Směrodatná odchylka	Průměr	Směrodatná odchylka	Průměr	Směrodatná odchylka
Hlavní město Praha	93,60	6,93	94,20	6,43	95,00	6,57
Středočeský kraj	92,70	12,63	91,80	12,48	91,10	15,34
Jihočeský kraj	92,10	9,57	93,60	7,56	90,10	9,57
*Plzeňský kraj**	*96,70*	*5,77*	*94,80*	*4,76*	*91,90*	*11,99*
Karlovarský kraj	89,50	14,79	89,20	14,38	89,90	13,77
Ústecký kraj	87,10	17,51	87,50	17,68	89,50	9,00
Liberecký kraj	90,90	6,89	93,90	7,53	91,50	8,68
Královéhradecký kraj	95,20	5,64	93,90	5,65	91,60	12,50
Pardubický kraj	92,80	11,28	92,60	9,53	90,10	13,16
Kraj Vysočina	94,30	7,47	97,10	3,45	93,70	7,45
Jihomoravský kraj	95,30	7,66	92,60	10,89	90,90	10,20
Olomoucký kraj	94,00	6,94	93,70	6,88	95,10	7,03
Zlínský kraj	95,40	6,10	93,70	6,95	91,80	8,67
Moravskoslezský kraj	92,10	13,04	92,30	9,13	91,20	13,17

*Data z Plzeňského kraje lze interpretovat jen s maximální opatrností vzhledem k nízkému počtu zúčastněných škol.

Tabulka 6. Průměrný podíl žáků (v %), kteří mají potřebné technické vybavení pro online výuku (podle krajů ČR)

	1. stupeň ZŠ (N = 1086)		*2. stupeň ZŠ (N = 949)*		*SŠ (N = 443)*	
	Průměr	Směrodatná odchylka	Průměr	Směrodatná odchylka	Průměr	Směrodatná odchylka
Hlavní město Praha	93,40	6,53	94,90	6,29	98,80	1,84
Středočeský kraj	91,00	16,01	92,00	15,60	94,80	9,11
Jihočeský kraj	92,00	11,22	93,40	11,03	93,60	9,61
*Plzeňský kraj**	*81,70*	*27,54*	*91,00*	*17,46*	86,40	16,51
Karlovarský kraj	80,30	26,70	84,50	19,85	86,70	19,52
Ústecký kraj	81,50	23,14	85,50	21,98	85,40	25,80
Liberecký kraj	87,60	15,00	89,50	20,48	96,30	4,33
Královéhradecký kraj	90,70	16,68	94,20	11,04	96,50	6,26
Pardubický kraj	90,00	13,59	92,30	10,92	93,00	11,47
Kraj Vysočina	93,30	11,33	97,30	4,91	96,60	4,61
Jihomoravský kraj	94,10	11,07	93,20	13,01	93,80	15,15
Olomoucký kraj	86,70	22,79	89,30	21,85	96,40	4,14
Zlínský kraj	93,20	11,89	94,30	11,30	92,00	12,03
Moravskoslezský kraj	85,80	22,43	87,90	19,96	91,30	20,03

*Data z Plzeňského kraje lze interpretovat jen s maximální opatrností vzhledem k nízkému počtu zúčastněných škol.

Tabulka 7. Podíl respondentů, kteří označili ročník jako nejmladší ročník, od kterého je vyžadována daná počítačová dovednost (Otázka K05: 'Od kterého ročníku učitelé na vaší škole obvykle vyžadují od dětí následující počítačové dovednosti') (N = 1315; v %)

	1. roč. ZŠ (v %)	*2. roč. ZŠ (v %)*	*3. roč. ZŠ (v %)*	*4. roč. ZŠ (v %)*	*5. roč. ZŠ (v %)*	*6. roč. ZŠ / prima (v %)*	*7. roč. ZŠ / sek. (v %)*	*8. roč. ZŠ / tercie (v %)*	*9. roč. ZŠ /kvar. (v %)*	*Další roč. (SŠ…) (v %)*	** (v %)*
Jednostranná emailová komunikace (přijímání emailů)	5	4	15	19	25	12	1	0	0	0	18
Oboustranná emalová komunikace (přijímání a odesílání emailů)	2	1	10	18	31	20	1	1	0	0	16
Samostatné přehrávání streamovaného videa nebo online prezentací	6	4	17	15	17	18	2	1	0	0	21
Účast na webináři/ve virtuální učebně	29	2	8	5	5	9	1	2	1	0	39
Aktivní používání webových fór (chat)	3	4	16	14	12	14	1	1	1	0	35
Samostatné vyhledávání informací na internetu	1	2	15	25	27	17	1	1	1	0	11
Používat pokročilé funkce online učeben (např. rozdělení do skupin, soukromý chat apod.)	1	1	4	6	11	18	3	4	1	0	53

*sečteny odpovědi „Nevím / Nedokážu posoudit“ a nezodpovězené

5.2.4 Komunikace s rodiči

Školská prevence se netýká jen práce s dětmi, ale vyžaduje mnohdy komunikaci s rodiči. Proto jsme zjišťovali, jak se školám daří komunikovat s rodiči a jaké způsoby komunikace nejčastěji volí. Co se týče toho, zda rodiče komunikují v potřebném rozsahu, tak pouze malé množství škol uvedlo, že se daří komunikovat se všemi rodiči – konkrétně 17,4 % škol na 1. stupni ZŠ, 7,0 % škol na 2. stupni ZŠ a 6,8 % středních škol. Nicméně průměrný podíl rodičů, kteří komunikují tak, jak školy potřebují, je pro všechny stupně relativně vysoký: 89 % rodičů žáků na 1. stupni ZŠ (medián 90 %), 82 % rodičů žáků na 2. stupni ZŠ (medián 90 %) a 73 % rodičů žáků středních škol (medián 80 %). Bližší srovnání komunikativnosti rodičů napříč stupni ukazuje tabulka 8. Z té vyplývá, že zatímco na 1. stupni ZŠ je podíl škol, které reportovali méně než 80 % dostatečně komunikujících rodičů pouze 12 %, na 2. stupni ZŠ je takových škol 27 % a mezi středními školami dokonce 47 % (graf 3). Podstatné rozdíly v komunikativnosti rodičů mezi kraji jsme nezaznamenali.

Tabulka 8. Podíl komunikujících rodičů na školách podle stupňů

	1. stupeň ZŠ (N = 994) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 876) (v %)*	*3. stupeň ZŠ (N = 397) (v %)*
Méně než 80 % komunikujících rodičů	11,70	26,50	47,40
80 - 90 % komunikujících rodičů	44,90	45,80	34,00
více než 90 % komunikujících rodičů	43,50	27,70	18,60

Graf 3. Podíl komunikujících rodičů na školách podle stupňů

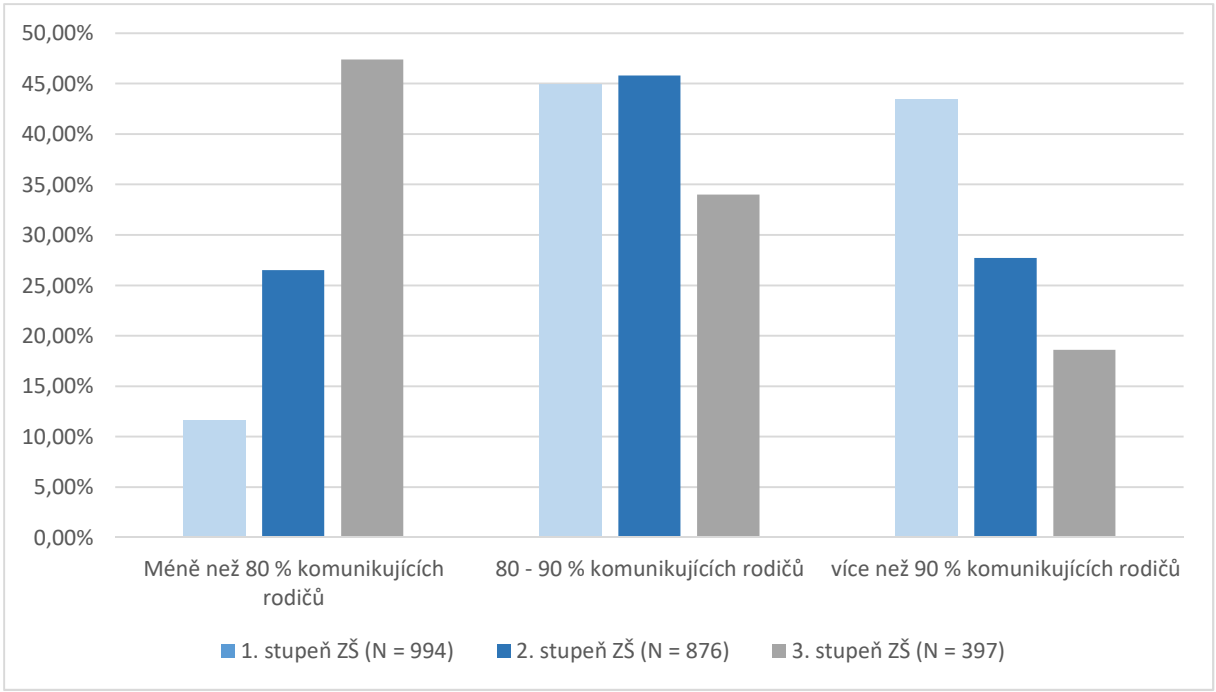

5.3 Motivace škol pro distanční prevenci a vnímané priority prevence v době distanční výuky

Omezení prezenční výuky je pro školy zcela jistě zátěžovou situací, v níž se prevence může snadno ocitnout na vedlejší koleji. Na druhou stranu je situace v mnoha ohledech zátěžová a riziková i pro děti. Zjišťovali jsme, nakolik ŠMP vnímají provádění prevence i v podmínkách distanční výuky jako důležité. Výsledky ukazují Tabulka 9 a Graf 4. Jen velmi málo ŠMP považuje distanční prevenci za zcela nedůležitou. Na druhou stranu relativně velký podíl ŠMP vnímá distanční prevenci jako spíše nedůležitou. Relativně nejvyšší prioritu přikládají distanční prevenci ŠMP na 2. stupni ZŠ, kde ji jako spíše nebo velmi důležitou označilo 44 % ŠMP (oproti 22 %, kteří ji označili za úplně nebo spíše nedůležitou).

Tabulka 9. Vnímaná důležitost prevence v situaci distanční výuky (otázka M02: Považujete v současné situaci za potřebné realizovat distanční formu prevence?)

	1. stupeň ZŠ (N = 1128) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 979) (v %)*	*SŠ (N = 463) (v %)*
Vůbec není důležité	3,6	1,9	1,7
Spíše není důležité	25,1	20,3	22,7
Ani nedůležité, ani důležité	12,8	14,3	17,3
Spíše důležité	26,8	31,1	25,3
Velmi důležité	8,2	12,9	11,9
Bez odpovědi	23,6	19,5	21,2

Graf 4. Vnímaná důležitost prevence v situaci distanční výuky (otázka M02: Považujete v současné situaci za potřebné realizovat distanční formu prevence?)

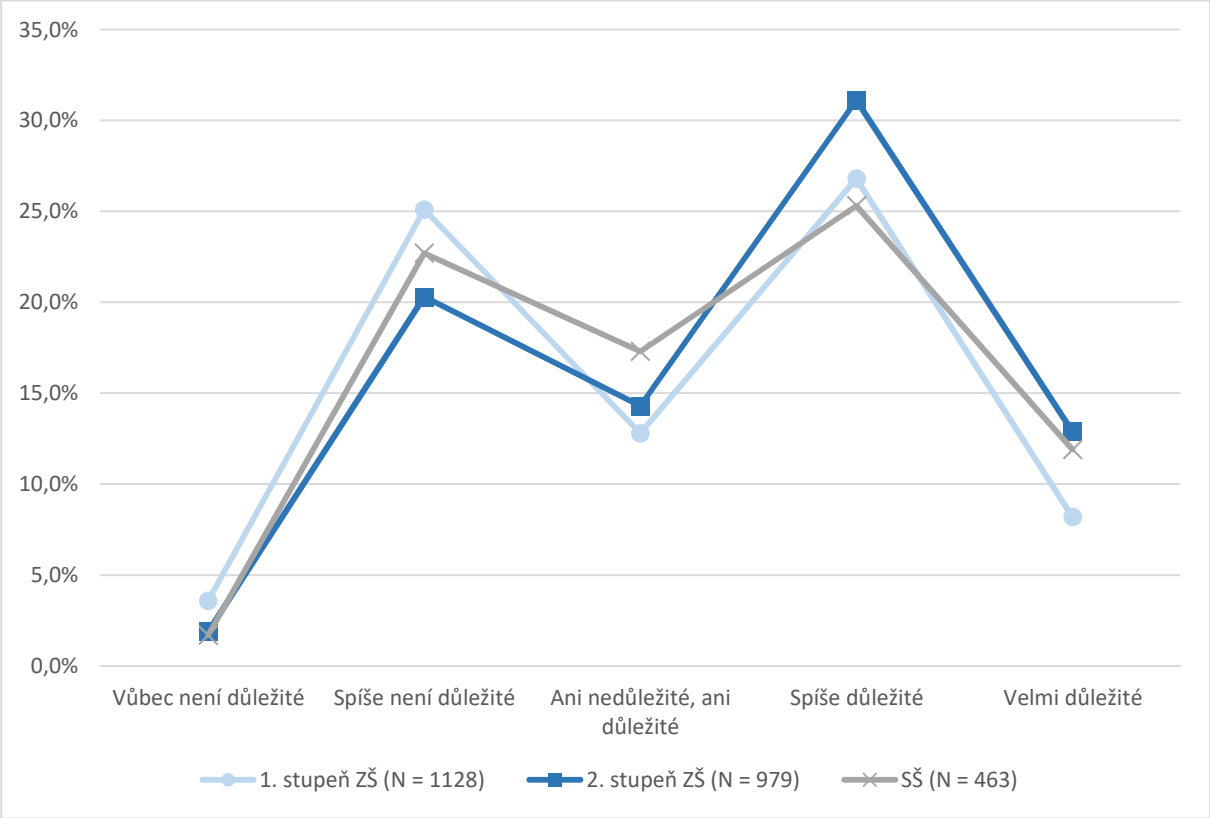

V situaci distanční výuky mohou vystupovat do popředí jiné formy rizikového chování než při „běžném provozu“. Zjišťovali jsme proto, jakou prioritu přikládají ŠMP prevenci různých typů rizikového chování. Průměrné hodnoty vnímané důležitosti ukazuje Tabulka 10. Z tabulky jednak vyplývá, že vnímaná důležitost adresovat jednotlivé formy rizikového chování se příliš neliší napříč stupni, s výjimkou užívání návykových látek, nadměrné/nevhodné konzumace pornografie a gamblingu, kde jsme zaznamenali vyšší hodnoty u 2. stupně ZŠ a SŠ oproti 1. stupni ZŠ. Nejdůležitější je podle ŠMP adresovat problematiku (1) kyberšikany, (2) kyberbezpečnosti (sdílení citlivých dat apod.), (3) nelátkových závislostí (nadměrného a problematického hraní digitálních her, užívání internetu apod.), (4) hygieny a ochrany před infekčními nemocemi a (5) duševního zdraví. U všech těchto oblastí byla zjištěna střední hodnota 5, což znamená, že více než polovina ŠMP je označila jako maximálně důležité (Graf 5).

Tabulka 10. Průměrné hodnoty vnímané důležitosti oslovovat jednotlivé formy rizikového chování během distanční výuky (na škále 1 - 5)

	1. stupeň ZŠ	*2. stupeň ZŠ*	*SŠ*
Špatné vztahy mezi žáky; Vyloučení určitých jedinců z kolektivu, ostrakizace; Šikana	3,52	3,62	3,50
Kyberšikana - Případy využití elektronických prostředků (např. mobilní telefon, sociální sítě) k opakovanému záměrnému psychickému ubližování	4,35	4,55	4,32
Projevy rasismu a xenofobie	2,79	2,92	3,01
Závažné přestupky vůči školnímu řádu	3,24	3,39	3,50
Slovní či fyzické útoky na pracovníky školy	3,16	3,30	3,31
Záškoláctví	3,72	4,03	3,98
Podezření na skryté záškoláctví (záškoláctví s vědomím rodičů)	3,77	4,02	3,87
Rizikové chování ve sportu, rizikové pohybové aktivity, extrémní sporty atd.	2,58	2,57	2,45
Rizikové chování v dopravě	2,89	2,77	2,64
Rizikové sexuální chování a nevhodné projevy sexuality	2,74	3,29	3,14
Poruchy příjmu potravy	2,88	3,34	3,42
Sebepoškozování a autoagrese	3,17	3,66	3,74
Kriminální chování - přestupky, provinění, trestné činy	2,96	3,36	3,38
Zanedbávání, zneužívání či týrání dítěte	3,96	4,03	3,84
Užívání návykových látek	3,30	3,95	4,07
Kyberbezpečnost (sdílení citlivých dat, komunikace s online predátory, vystavení nevh. obsahu apod.)	4,52	4,73	4,59
Online gambling (sázení, loot-boxy, online poker apod.)	3,08	3,70	3,78
Nadměrná/nevhodná konzumace online pornografie	2,88	3,63	3,48
Nelátkové závislosti a nadměrné používání internetu (včetně hraní - i offline - počítačových her, nadužívání sociálních sítí apod.)	4,26	4,54	4,35
Obezita a obecně životospráva (dostatek pohybu, stravovací návyky, spánek)	4,02	4,09	4,07
Hygiena a ochrana před infekčními nemocemi	4,40	4,33	4,32
*Duševní zdraví (stres, deprese, úzkost)**	4,45	4,53	4,63

Poznámka. Počet validních odpovědí varioval mezi 1057-1079 pro 1. stupeň ZŠ, 930-946 pro 2. stupeň ZŠ a 446-455 pro SŠ. Směrodatné odchylky byly v rozsahu 0,59 - 1,39.

Graf 5. Střední hodnoty (mediány) pro vnímanou důležitost oslovovat jednotlivé formy rizikového chování na škále 1-5

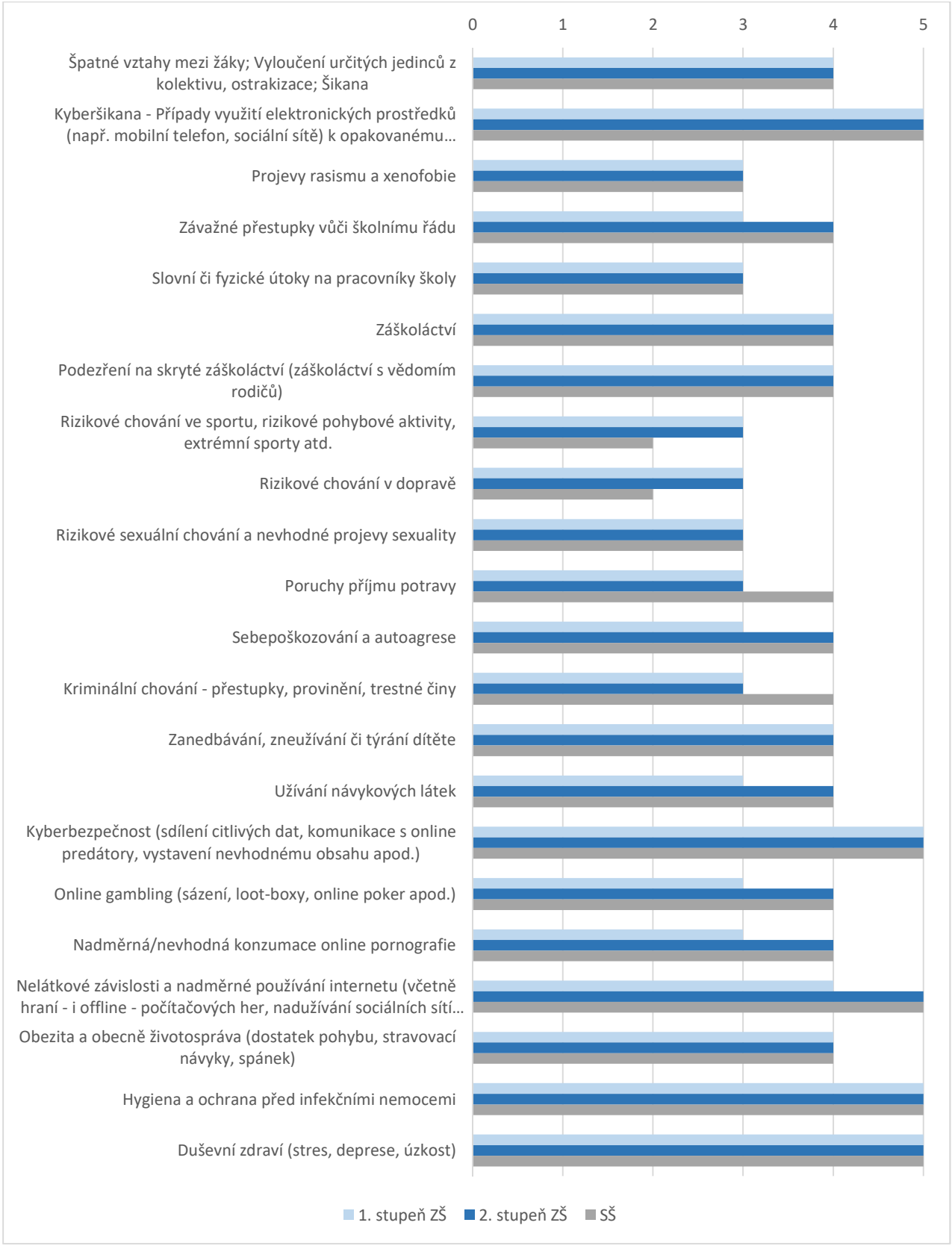
0
1
2
3
4
5
Špatné vztahy mezi žáky; Vyloučení určitých jedinců z kolektivu, ostrakizace; Šikana
Kyberšikana - Případy využití elektronických prostředků (např. mobilní telefon, sociální sítě) k opakovanému…
Projevy rasismu a xenofobie
Závažné přestupky vůči školnímu řádu
Slovní či fyzické útoky na pracovníky školy
Záškoláctví
Podezření na skryté záškoláctví (záškoláctví s vědomím rodičů)
Rizikové chování ve sportu, rizikové pohybové aktivity, extrémní sporty atd.
Rizikové chování v dopravě
Rizikové sexuální chování a nevhodné projevy sexuality
Poruchy příjmu potravy
Sebepoškozování a autoagrese
Kriminální chování - přestupky, provinění, trestné činy
Zanedbávání, zneužívání či týrání dítěte
Užívání návykových látek
Kyberbezpečnost (sdílení citlivých dat, komunikace s online predátory, vystavení nevhodnému obsahu apod.)
Online gambling (sázení, loot-boxy, online poker apod.)
Nadměrná/nevhodná konzumace online pornografie
Nelátkové závislosti a nadměrné používání internetu (včetně hraní - i offline - počítačových her, nadužívání sociálních sítí…
Obezita a obecně životospráva (dostatek pohybu, stravovací návyky, spánek)
Hygiena a ochrana před infekčními nemocemi
Duševní zdraví (stres, deprese, úzkost)
1. stupeň ZŠ
2. stupeň ZŠ
SŠ

5.4 Současný stav realizace distanční prevence

Z výše uvedeného vyplývá, že ŠMP považují prevenci v době distanční výuky za velmi důležitou, alespoň pro některé typy rizikového chování. Realizace distanční prevence však může být velmi náročná. Proto jsme zjišťovali, zda se některým školám podařilo během podzimního období distanční výuky (cca 5-6 týdnů, které jsme mapovali) nějaké preventivní aktivity realizovat. Zjistili jsme, že prevenci realizovala necelá polovina škol: 441 škol (39 %) na 1. stupni ZŠ, 446 škol (46 %) na 2. stupni ZŠ a 219 škol (47 %) na středním stupni vzdělávání. Podíl škol, kterým se podařilo realizovat distanční prevenci, v jednotlivých krajích ukazuje Tabulka 11. Dále jsme sledovali, které typy rizikového chování byly v rámci distanční prevence nejčastěji oslovovány. Výsledky ukazuje Tabulka 12 a Graf 6. Zdá se, že relativně nejčastěji byla během distanční prevence na všech stupních (1.ZŠ, 2.ZŠ, SŠ) oslovována problematika (1) duševního zdraví, (2) hygieny a ochrany před infekčními nemocemi, (3) kyberšikany a (4) kyberbezpečnosti. Na 2. stupni ZŠ a SŠ pak bylo často oslovovaným tématem i záškoláctví. Relativně nízké hodnoty (vzhledem k vysoce vnímané důležitosti problému, viz výše) jsme zaznamenali u nelátkových závislostí (digitální hry, internet). Prakticky žádné školy pak nehlásily aktivity týkající se online pornografie a online gamblingu.

Tabulka 11. Podíl škol, které realizovali preventivní aktivity během sledovaného podzimního období distanční výuky

	1. stupeň ZŠ (N = 1128) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 979) (v %)*	*SŠ (N = 463) (v %)*
Hlavní město Praha	46	54	53
Středočeský kraj	47	50	46
Jihočeský kraj	34	39	31
Plzeňský kraj*	*67*	*40*	50
Karlovarský kraj	39	63	43
Ústecký kraj	42	55	53
Liberecký kraj	39	44	43
Královéhradecký kraj	42	40	39
Pardubický kraj	37	43	48
Kraj Vysočina	40	38	25
Jihomoravský kraj	40	48	55
Olomoucký kraj	30	37	57
Zlínský kraj	37	43	56
Moravskoslezský kraj	34	43	49

**Data z Plzeňského kraje lze interpretovat jen s maximální opatrností vzhledem k nízkému počtu zúčastněných škol.*

Tabulka 12. Podíl škol, které oslovily jednotlivé typy rizikového chování během podzimní distanční výuky

	1. stupeň ZŠ (N = 1128) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 979) (v %)*	*SŠ (N = 463) (v %)*
Špatné vztahy mezi žáky; Vyloučení určitých jedinců z kolektivu, ostrakizace; Šikana	16	19	15
Kyberšikana - Případy využití elektronických prostředků (např. mobilní telefon, sociální sítě) k opakovanému záměrnému psychickému ubližování	22	27	21
Projevy rasismu a xenofobie	1	3	4
Závažné přestupky vůči školnímu řádu	9	14	15
Slovní či fyzické útoky na pracovníky školy	3	6	4
Záškoláctví	16	23	29
Podezření na skryté záškoláctví (záškoláctví s vědomím rodičů)	13	19	17
Rizikové chování ve sportu, rizikové pohybové aktivity, extrémní sporty atd.	5	4	3
Rizikové chování v dopravě	7	4	4
Rizikové sexuální chování a nevhodné projevy sexuality	1	5	5
Poruchy příjmu potravy	2	5	7
Sebepoškozování a autoagrese	1	4	5
Kriminální chování - přestupky, provinění, trestné činy	2	4	4
Zanedbávání, zneužívání či týrání dítěte	2	3	2
Užívání návykových látek	3	8	10
Kyberbezpečnost (sdílení citlivých dat, komunikace s online predátory, vystavení nevhodnému obsahu apod.)	18	23	20
Online gambling (sázení, loot-boxy, online poker apod.)	2	4	3
Nadměrná/nevhodná konzumace online pornografie	1	2	1
Nelátkové závislosti a nadměrné používání internetu (včetně hraní - i offline – počítač. her, nadužívání sociálních sítí apod.)	13	16	15
Obezita a obecně životospráva (dostatek pohybu, stravovací návyky, spánek)	15	15	17
Hygiena a ochrana před infekčními nemocemi	25	23	23
Duševní zdraví (stres, deprese, úzkost)	21	25	30

Graf 6. Podíl škol, které oslovily jednotlivé typy rizikového chování během podzimní distanční výuky

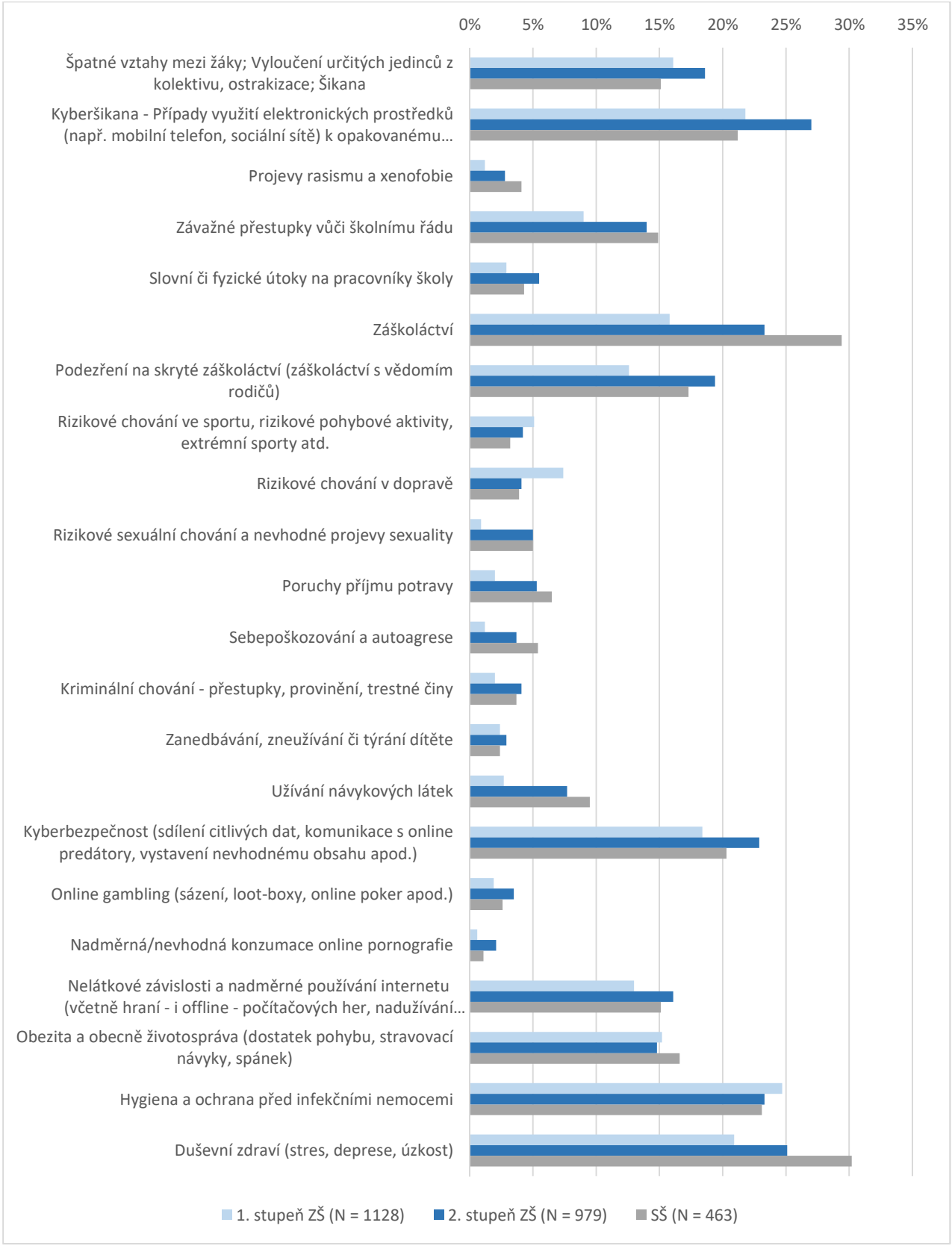

5.4.1 *Výskyt rizikového chování*

Vedle toho, jaké preventivní aktivity školy realizovaly, jsme také zjišťovali, zda školy během distanční

výuky zaznamenaly výskyt rizikového chování nebo problémů v oblasti duševního zdraví. Podíl škol, které zaznamenaly nějaké problémy byl nejnižší na 1. stupni ZŠ (7,6 % škol) a relativně nízký i na 2. stupni ZŠ (18,8 %). V případě středních škol jich 31 % hlásilo výskyt nějakých problémů. Pro všechny stupně platí, že školy nejčastěji zaznamenaly problémy související s duševním zdravím (Tabulka 13).

Tabulka 13. Výskyt rizikového chování a problémů spojených s duševním zdravím a rodinným prostředím

	1. stupeň ZŠ (N = 1128)		*2. stupeň ZŠ (N = 979)*		*SŠ (N = 463)*	
	Počet škol se zaznamenaným výskytem	Počet nahlášených případů	Podíl škol se zaznamenaným výskytem	Počet nahlášených případů	Podíl škol se zaznamenaným výskytem	Počet nahlášených případů
Duševní zdraví (stres, úzkost, deprese apod.)	55	233	117	367	128	705
Užívání návykových látek	3	9	17	70	12	75
Nelátkové závislosti	12	93	24	127	17	153
Kyberšikana nebo jiná traumatizace v online prostoru	29	76	68	152	32	84
Problémy v rodině (zanedbávání nebo týrání dítěte, domácí násilí apod.)	36	83	58	168	36	100
Kriminální chování (přestupky, provinění, trestná činnost)	5	10	14	30	7	12

Množství zachycených rizikových jevů se zdá být celkem malé. Na druhou stranu zde může hrát roli, že školy mají menší možnosti, jak rizikové jevy zaznamenat. Zjišťovali jsme proto, jaký podíl škol aktivně mapoval rizikové chování a stav žáků během distanční výuky. Výsledky ukazují, že škol, které by vůbec nemapovaly rizikové jevy, bylo relativně málo (okolo 20 % pro všechny stupně). Rozdíly mezi kraji ukazuje Tabulka 14. Co se týče jednotlivých oblastí rizikových jevů, tak nejčastěji školy mapovaly na všech stupních psychický stav dětí a stav žáků se specifickými vzdělávacími potřebami (viz Graf 7). Výrazné rozdíly mezi jednotlivými stupni (1., 2. ZŠ a SŠ) jsme nezaznamenali.

Tabulka 14. Podíl škol, které nemapovali rizikové jevy (podle krajů ČR)

	1. stupeň ZŠ (N = 1128) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 979) (v %)*	*SŠ (N = 463) (v %)*
Hlavní město Praha	18	20	42
Středočeský kraj	18	15	16
Jihočeský kraj	15	19	31
*Plzeňský kraj**	*0*	*0*	13
Karlovarský kraj	33	28	14
Ústecký kraj	12	23	27
Liberecký kraj	26	22	29
Královéhradecký kraj	16	15	11
Pardubický kraj	23	22	28
Kraj Vysočina	16	13	13
Jihomoravský kraj	20	19	15
Olomoucký kraj	21	19	17
Zlínský kraj	16	17	26
Moravskoslezský kraj	22	19	20

Graf 7. Podíl škol, které mapovaly jednotlivé oblasti rizikových jevů.

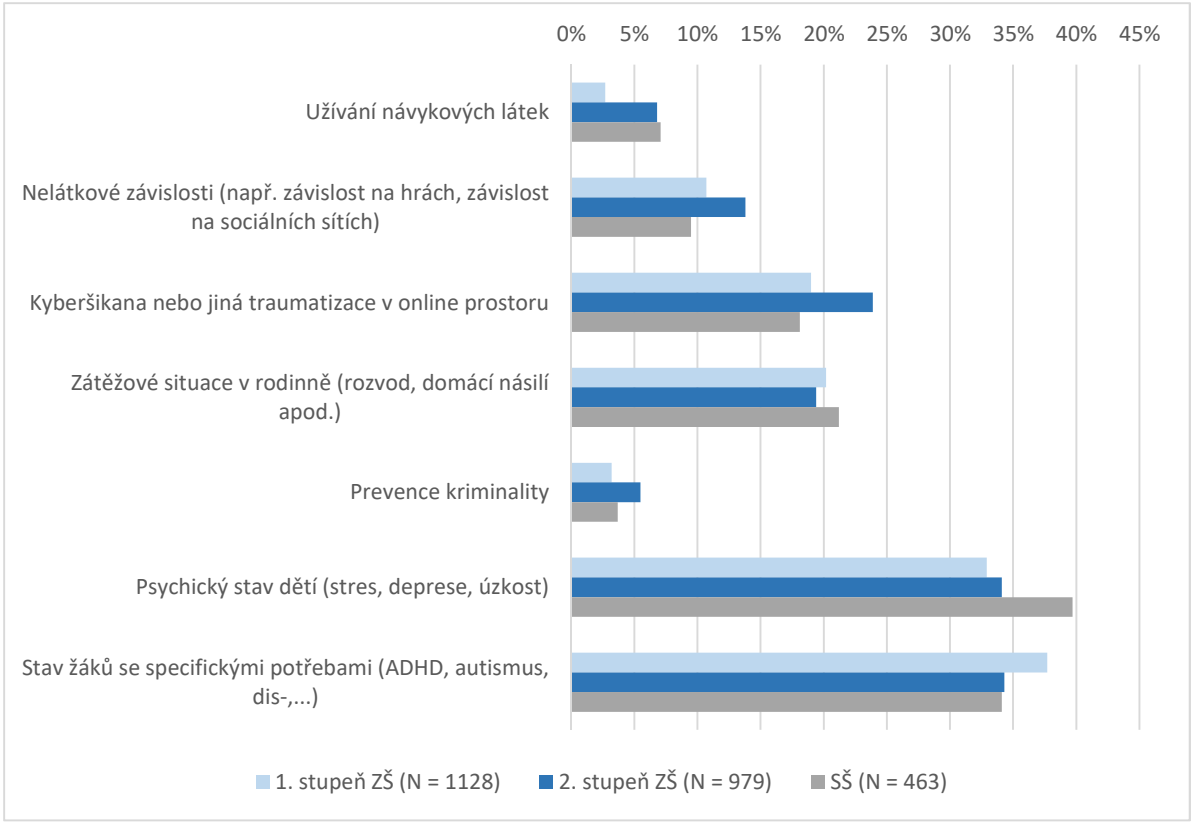

5.4.2 Formy preventivních aktivit v době distanční výuky

ŠMP se během distanční výuky nejčastěji věnují konzultacím s pedagogy v oblasti prevence, což platí pro všechny stupně (Graf 8). Tuto aktivitu uvedlo 39 % ŠMP na 1. stupni ZŠ, 46 % ŠMP na 2. stupni a 48 % ŠMP na středních školách. Asi čtvrtina ŠMP na obou stupních ZŠ a třetina ŠMP na SŠ také realizovala individuální konzultace s žáky. Naopak práce se skupinou nebo rodiči se vyskytovala sporadicky.

Graf 8. Podíl ŠMP, kteří realizovali jednotlivé preventivní aktivity

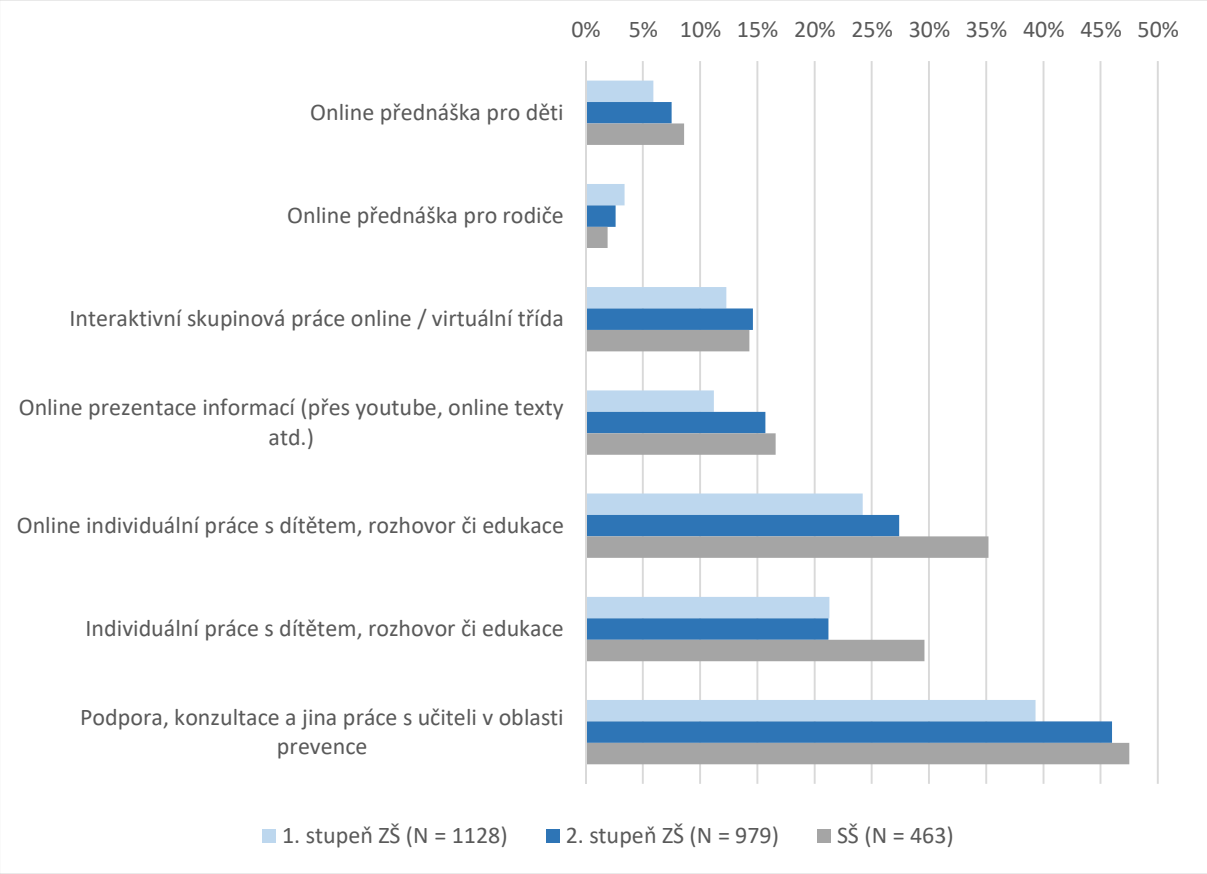

5.4.3 Spolupráce v oblasti prevence s externími subjekty

Zjišťovali jsme, se kterými subjekty školy spolupracují v období distanční výuky. Více než polovina škol uvedla spolupráci s externími školskými zařízeními typu PPP, SPC, SVP. Více než čtvrtina škol spolupracovala s OSPOD a Probační a mediační službou a s Koordinátorem prevence kriminality na místní úrovni (Graf 9).

Graf 9. Podíl škol, které spolupracovaly v oblasti prevence během distanční výuky s jednotlivými externími subjekty

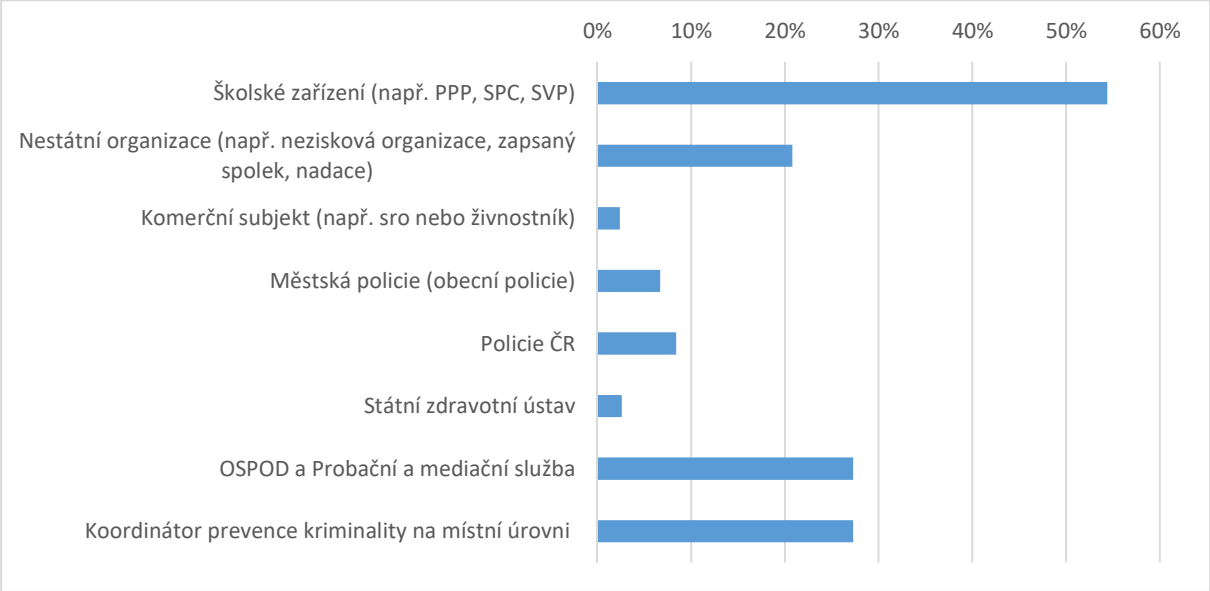
0%
10%
20%
30%
40%
50%
60%
Školské zařízení (např. PPP, SPC, SVP)
Nestátní organizace (např. nezisková organizace, zapsaný spolek, nadace)
Komerční subjekt (např. sro nebo živnostník)
Městská policie (obecní policie)
Policie ČR
Státní zdravotní ústav
OSPOD a Probační a mediační služba
Koordinátor prevence kriminality na místní úrovni

5.5 Vnímané potřeby škol pro distanční prevenci

Z předchozích částí vyplývá, že ŠMP si uvědomují důležitost prevence během distanční výuky, ale přesto velké procento škol preventivní aktivity během podzimního období distanční výuky (druhé vlny pandemie) nerealizovalo. Částečným vysvětlením by mohlo být, že se ŠMP na možný příchod druhé vlny pandemie cíleně nepřipravovali a pak nedokázali na situaci rychle reagovat. Proto jsme zjišťovali, jaká byla míra přípravy ŠMP na možné další období distanční výuky. 37 % ŠMP uvedlo, že se připravovali minimálně nebo málo. 35 % se připravovalo „středně“ a jen 12 % se připravovalo hodně (16 % otázku nezodpovědělo).

Dalším vysvětlením mohou být překážky bránící realizaci distanční prevence během distanční výuky. Nechali jsme ŠMP hodnotit důležitost šesti možných překážek (viz Graf 10). Výsledky ukazují, že jedinou výraznou bariéru podle ŠMP představují časové limity online výuky, a to na všech stupních. Z ostatních překážek lze jmenovat ještě nedostatek materiálů využitelných v rámci distanční prevence, která byla pociťována „středně výrazně“ na všech stupních a nedostatečnou spolupráci rodičů (2. stupeň ZŠ a SŠ) a nedostatečnou spolupráci žáků (SŠ).

Graf 10. Střední hodnoty (mediány) vnímané důležitosti překážek pro realizaci distanční prevence

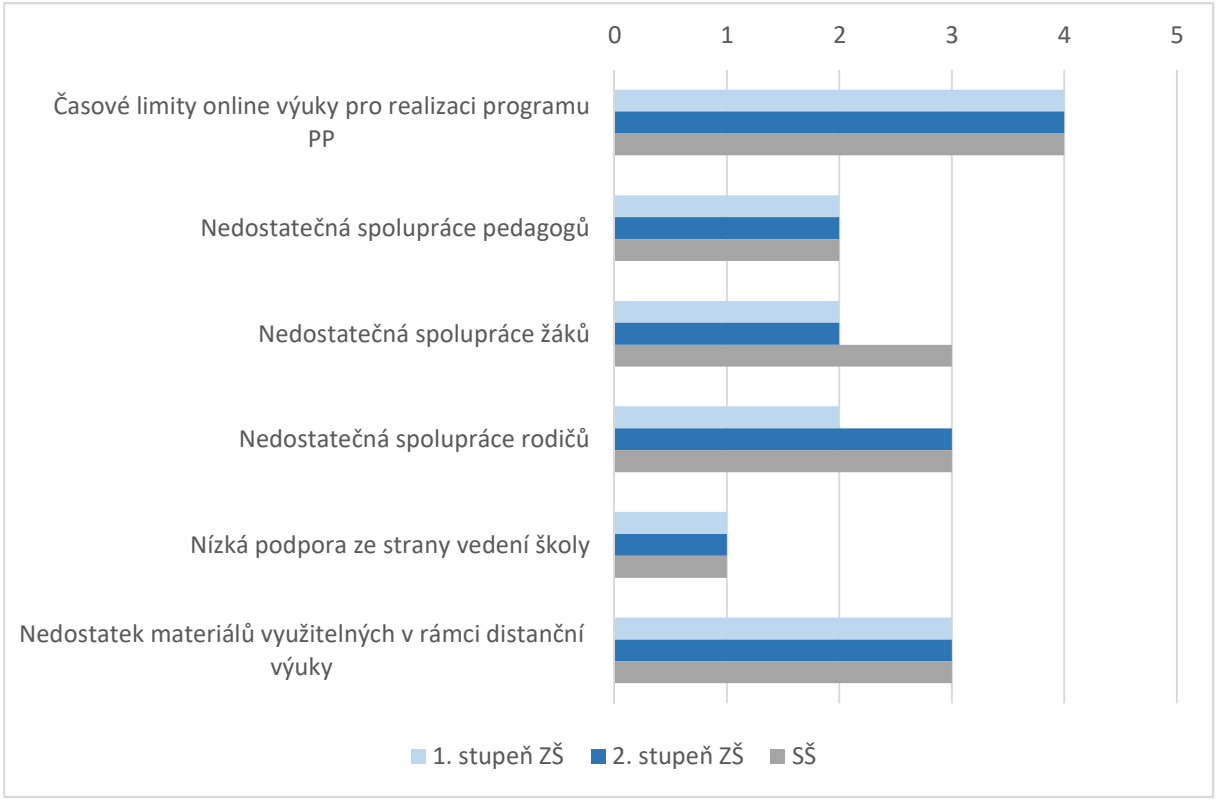

Poznámka. N (1. stupeň ZŠ) = 977–1037, N (2. stupeň ZŠ) = 866–918, N (SŠ) = 412–436.

V otázce nedostatku materiálů využitelných v rámci distanční prevence jsme zjišťovali, kterých oblastí se zejména týká. Výsledky ukazují, že ŠMP reportují spíše dostatek materiálů v oblasti užívání návykových látek a v oblasti kyberšikany a spíše nedostatek v ostatních zjišťovaných oblastech – duševní zdraví, nelátkové závislosti, zátěžové situace v rodině a kriminalita (Graf 11). Zjišťovali jsme také, do jaké míry mají ŠMP přehled o tom, kam odkázat děti, případně rodiče, v případě výskytu potíží v různých oblastech. Pro všechny oblasti (duševní zdraví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti, kyberšikana, problémy v rodinně kriminální chování) byly naměřeny střední hodnoty 3, což značí odpověď „spíše ano“.

Graf 11. Střední hodnoty vnímaného dostatku materiálů využitelných v distanční prevenci v jednotlivých oblastech (1 = naprostý nedostatek materiálů, 2 = spíše nedostatek materiálů, 3 = spíše dostatek materiálů, 4 = naprostý dostatek materiálů) (N=1638–1675)

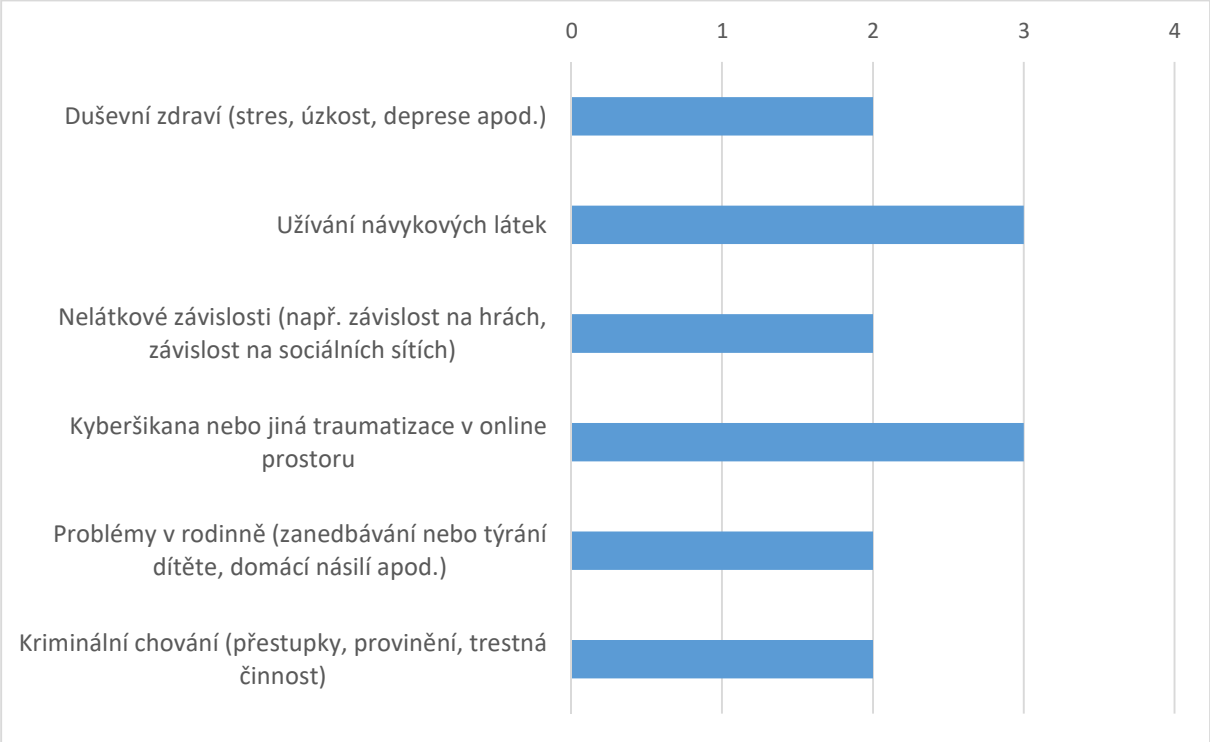

5.5.1 Vhodné formy distanční prevence podle ŠMP

Situace distanční výuky vyžaduje specifické formy preventivních činností. Zjišťovali jsme nakolik jsou podle ŠMP vhodné různé formy online preventivních intervencí. Pro všechny stupně platí, že největší podíl ŠMP (84 %, resp. 88 %) považuje za vhodnou online individuální práci s dítětem, rozhovor či edukaci. Naopak méně než polovina ŠMP považuje za vhodnou formu práce online přednášku (Tabulka 15).

Tabulka 15. Podíl ŠMP, které považují tu kterou konkrétní formu distanční prevence za spíše nebo zcela vhodnou

	1. stupeň ZŠ (N = 1128) (v %)	*2. stupeň ZŠ (N = 979) (v %)*	*SŠ (N = 463) (v %)*
Online přednáška	37	42	45
Interaktivní skupinová práce online / virtuální třída	61	68	61
Online prezentace informací (přes YouTube, online texty atd.)	53	66	65
Online individuální práce s dítětem, rozhovor či edukace	84	84	88
Offline (např. přes telefon) individuální práce s dítětem, rozhovor či edukace	63	63	73

Situace distanční výuky je náročná nejen pro školy a děti, ale i pro jejich rodiče. Zjišťovali jsme proto, zda ŠMP mají dostatek materiálů o rizikovém chování, které by mohli předat rodičům. Více než polovina ŠMP uvedla spíše nedostatek materiálů pro rodiče (Graf 12).

Graf 12. Relativní četnost odpovědí ŠMP na otázku P05: Máte dostatek informací / materiálů, které byste mohli poskytnout rodičům o rizikových typech chování v období distanční výuky? (N =1778; 4,3 % respondentů otázku nezdopovědělo).

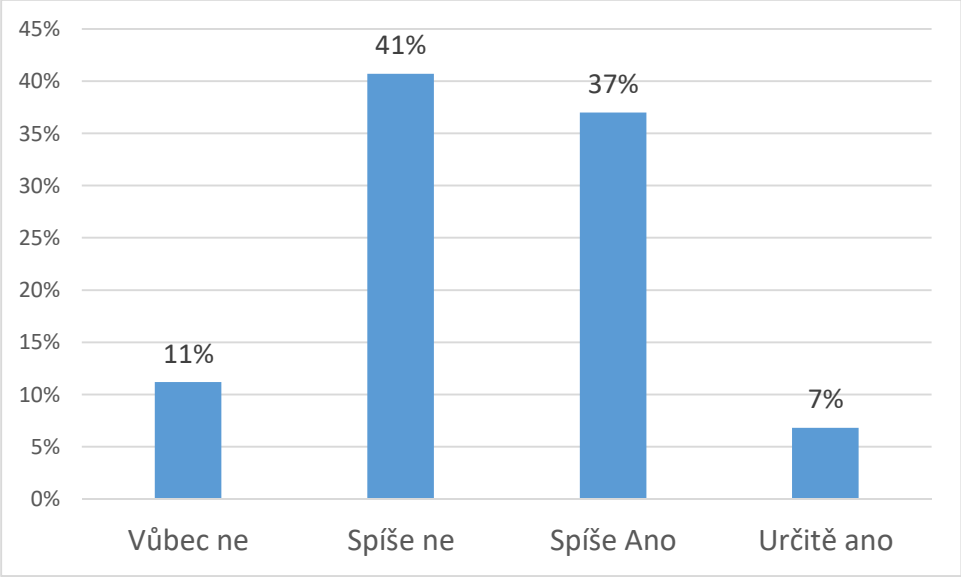

Zvýšená zátěž související s distanční výukou může velmi doléhat na učitele. Zjišťovali jsme, zda by ŠMP uvítali informace a praktické návody pro učitele umožňující psychohygienu. Velká většina ŠMP (85 %) se vyjádřila pro obdržení těchto materiálů.

6 Silné stránky a limity studie

ToDo

Důvody pro využití SEPA pro sběr dat byly: relativní jednoduchost v přípravě elektronické podoby dotazníku; možnost využití administrativní podpory („help desku“) SEPA při technických problémech; snížení počtu otázek identifikující školy a ŠMP (tyto údaje jsou v SEPA nativně obsaženy).

Při interpretaci výsledků je třeba vzít v potaz relativně nízkou míru zapojení škol v některých krajích (v Plzeňském kraji a na Vysočině má uzavřený výkaz pouze 1 % všech škol, v Ústeckém kraji 6 % a v Praze a v Karlovarském kraji jen 12 %). Jedním z důvodů může být právě využití SEPA. Tato online platforma mohla představovat vyšší práh pro ty školy a ŠMP, kteří v SEPA registrováni nebyli či v SEPA registrováni být nechtějí. Tato skutečnost mohla hrát roli v regionálních rozdílech v zapojení škol do studie.

7 Souhrn hlavních výsledků

Celkové shrnutí části 1: Školy ve velké míře využívají pokročilé nástroje pro online výuku, v drtivé většině případů je na škole vyžadována konkrétní platforma (každá druhá škola využívá MS Teams). Třídní učitelé na 1. stupni ZŠ jsou během distanční výuky se svými žáky v každodenním kontaktu. Na 2. stupni ZŠ (resp. na nižším stupni víceletých gymnázií) většinou alespoň třikrát týdně. Třídní učitelé na SŠ jsou s žáky v kontaktu spíše méně často, 2x nebo někdy i jen 1x týdně. Celkově je deklarovaná komunikační připravenost škol pro distanční online prevenci velmi dobrá. Limitem může být málo častý kontakt třídních učitelů se svými žáky zaznamenaný na řadě středních škol. Co se týče míry komunikace ze strany žáků, tak je relativně málo škol, které hlásí, že dostatečně komunikují všichni jejich žáci, průměrně však školy uvádějí optimální zapojení asi u 92 % žáků (medián 95 % žáků), přičemž průměrné hodnoty mezi kraji variují mezi zhruba 87 a 95 %. Podobně technickým vybavením pro online výuku na většině škol disponuje převážná většina žáků (medián 95 % pro 1. a 2. stupeň ZŠ a 99 % pro SŠ), ačkoliv v některých krajích je potřebně vybaveno v průměru jen 80 % žáků. Co se týče počítačových dovedností, tak plnohodnotné zapojení do online výuky, včetně samostatnějších úkolů jako je přehrávání videa, vyhledávání informací na internetu apod. bývá vyžadováno od 4.-5. ročníků ZŠ.

8 Hlavní doporučení pro infrastrukturu školské prevence

Pracovat s údaji lze na různých úrovních dle systému vertikální koordinace prevence (školy a ŠMP, metodika prevence v PPP, krajského školského koordinátora prevence, MŠMT), ale také v rámci struktur horizontální koordinaci prevence (koordinované v současnosti zejména Úřadem vlády pro koordinaci protidrogové politiky).

Použitá literatura

Gabrhelík, R. (2015). School-based Prevention Reporting System [Systém výkaznictví aktivit školské prevence]. Adiktologie, 15(1), 48–60.

Miovský, M., Adámková, T., Barták, M., Čablová, L., Čech, T., Doležalová,P. et al. (2015). Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.

Vacek, J., Gabrhelík, R., Rokosová, K., Petrenko, R., Myšková, L. (2019). Prevence rizikového chování ve školách v České republice za školní rok 2017/18: Údaje evidované Systémem evidence preventivních aktivit. Adiktol. prevent. léčeb. praxi, 2(1), 32–46.